VIRGILIU N. DRĂGHICEANU

Palatele noastre domnești

Conferință de arheologie națională ținută la Școalele de Infanterie. Cu 18 ilustrațiuni și planuri.

BUCUREȘTI
Tip. „UNIVERSALA" IANCU IONESCU, Str. Covaci 14
— 1913 —

PALATE DOMNEȘTI, IN SPECIAL CELE BRANCOVENEȘTI

(cu ilustrațiuni)

Conferință ținută de D-l Virgiliu N. Drăghiceanu

La 16 Ianuarie 1913

Domnilor elevi,

Prin deosebita amabilitate a d-lui Colonel Manolescu Mladian, comandantul d-voastră,—care pătruns de nevoile culturale ale școalei moderne, a făcut apel la luminile neamului nostru pentru ca să vă lumineze—m'am simțit foarte onorat, eu un modest cercetător, să primesc invitațiunea de a ține conferința de azi; îi mulțumesc înaintea d-v. pentru această delicată atențiune și pentru această deosebită cinste ce mi-a făcut.

Subiectul, despre care am să vă întrețin, este: „Palatele domnești, în special cele brâncovenești"; este un subiect de arheologie și de artă națională în acelaș timp; un subiect ce depinde de acea disciplină științifică, care se ocupă cu o parte din trecutul nostru, cu monumentele, în care s'a desfășurat vieața strămoșilor noștrii. Vom face o excursiune pe timpul de acum 200 de ani, pe vremea când trăia Constantin Brâncoveanul, și vom vizità toate casele lui, în care s'a desfășurat bogata lui vieață de Voevod.

Va fi o excursiune cam grea, prin faptul că d-v. sunteți obișnuiți, prin felul d-voastră de vieață, a trăì maì mult vieața *actuală;* pentru ca să înțelegi, însă, ceva din trecut, trebuie să te desbraci de personalitatea actuală, să te afunzi cât mai mult în trecut, să judeci și să simți potrivit epocii în care te-ai scoborît, pentru ca să poți privì subiec-

tul cu obiectivitate. Aceasta mă face să cred că am să fiu cam greoi, eu conducătorul d-v., în această excursiune, pe care o vom face împreună.

Domnilor, trecutul nu e o vorbă goală, o banalitate fără nici un sens, în mijlocul problemelor ce ne impune epoca în care trăim; este experienţa şi vieaţa istorică, pe care au dus-o strămoşii şi părinţii noştrii până în pragul timpurilor în cari trăim. Vechile teorii ale filosofilor, ce au preparat marea revoluţie franceză, distrugătoare a tot ce formează *tradiţie,* în civilizaţia omenească,—prin care se afirmau că societăţile omeneşti se fac şi se pot desface prin mijlocirea unui anumit *contract social,* însăşi revoluţia le-a dovedit de falşe: noi astăzi sântem ca popor, aşa cum sântem, nu graţie întâmplării, sau unui eveniment neprevăzut, sau unei învoieli, ci sântem rezultatul elaborării inconştiente a acestui trecut, care formează trecutul nostru naţional. Popoarele, care sunt pătrunse mai mult de acest trecut naţional, acelea au o conştiinţă naţională mai desvoltată, acelea îşi au mai bine fixate ţintele către care tind; iar acele popoare, care nu au conştiinţa şi mândria trecutului lor, care nu sânt destul de convinse de rolul trecutului în desvoltarea neamului, acelea sunt supuse peirii.

Cele mai tari naţiuni ale Europei de azi, sânt acelea în care conştiinţa trecutului e mai desvoltată. Să luăm de pildă Anglia, această forţă continentală, ce-şi păstrează până azi costumele, cortegiile istorice, castelele şi să nu amintim decât de un lucru de nimic, care caracterizează foarte mult cultura lor: sacul cu lână pe care stă preşedintele Camerii Lorzilor, drept pernă, pentru a simbolizà vremurile când Anglia nu trecuse încă dela starea când creşterea vitelor erà singura bogăţie, la starea industrială şi comercială de astăzi. Dar Germania, cu vieaţa ei istorică aşà de desvoltată, cu oraşe neatinse în vechimea lor, ca Nürenbergul?

Dar ce să vorbim mai mult? Iată, vecinii de peste Dunăre: Bulgarii—pentru ca să avem o chestiune de actualitate. Ce face forţa poporului bulgar? Credeţi că încăpăţânarea, visuri nebuneşti

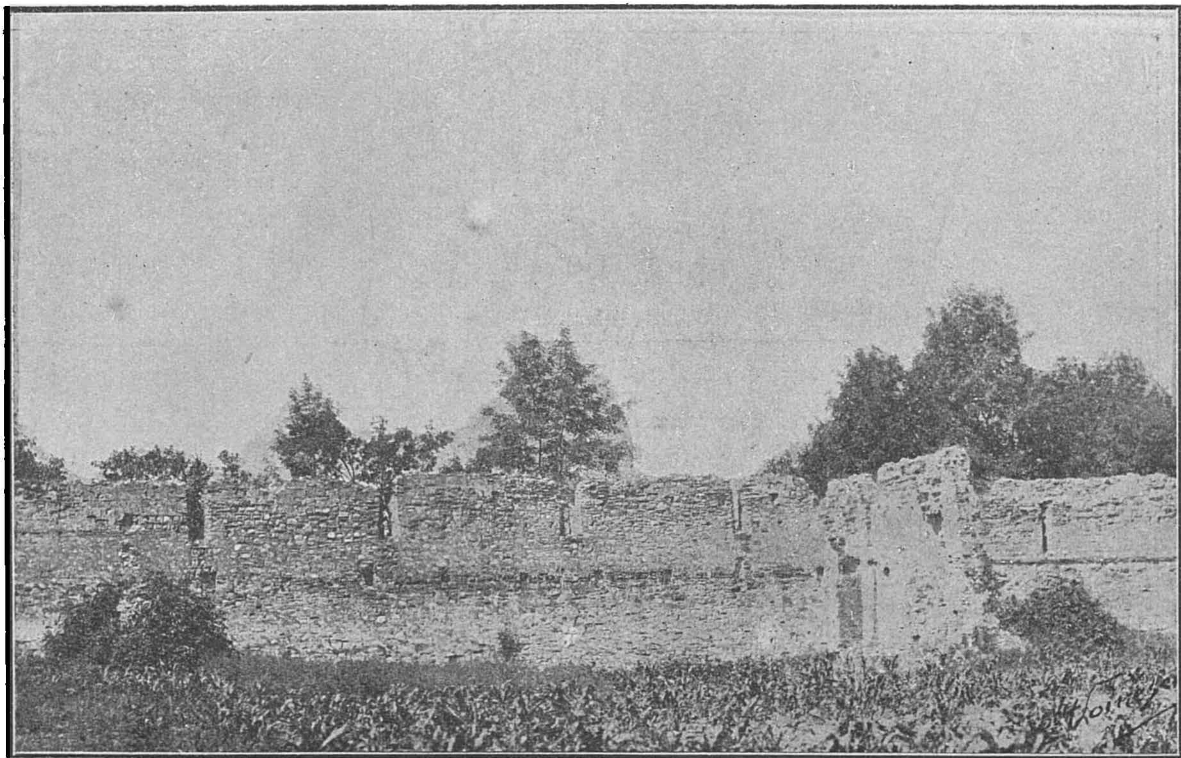

Fig. 1.—Curtea din Doiceşti. Ruinele împrejmuirii Curţii.

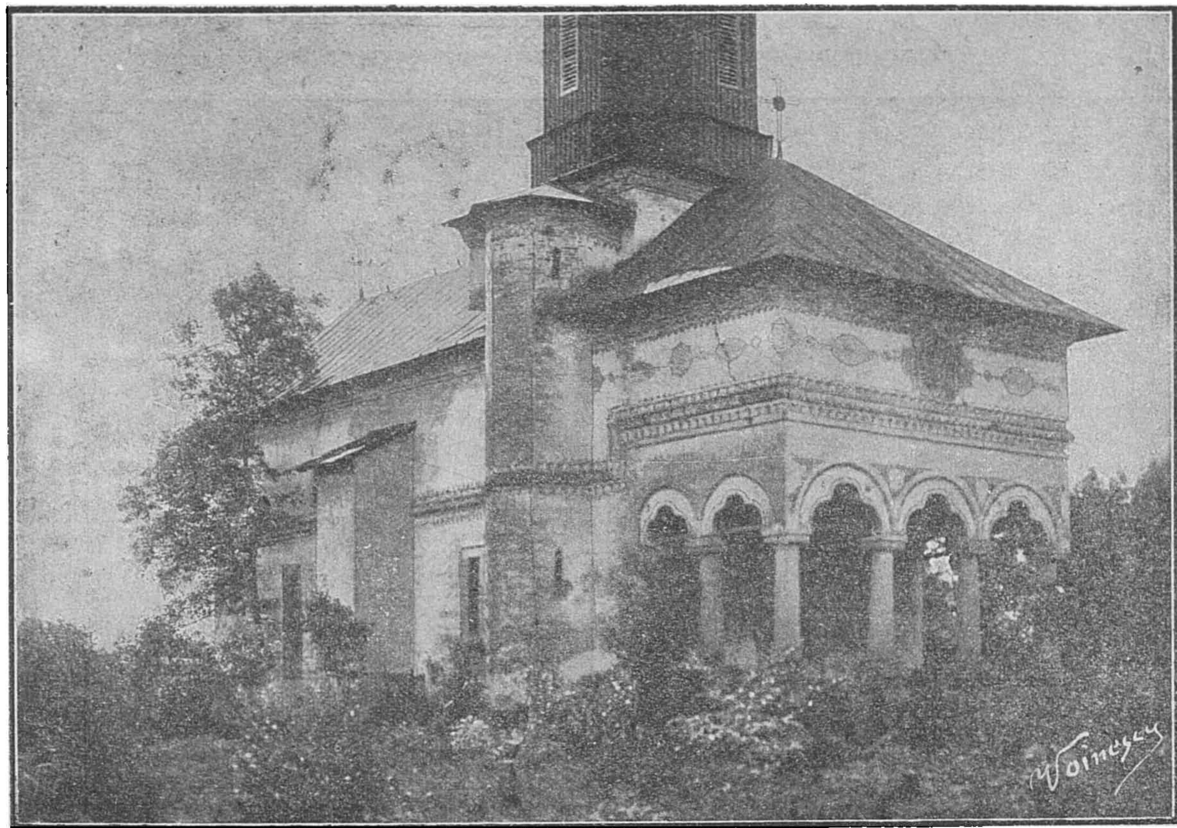

Fig 2.—Curtea din Doicești Paraclisul.

imperialiste? Nu; ci un ideal național, un ideal extras din trecutul lor urmărit de sute de ani. E idealul lui Simion, Țarul Bulgarilor, din începutul veacului al X-lea, care cel dintâi, arătând supușilor săi babari drumul Constantinopolei, a căutat să suplinească în Bizanț, stăpânirea bizantină, cucerind Constantinopolul. Treizeci de ani din domnia lui au fost un șir necontenit de încercări pentru a pune mână pe Constantinopole, după ce luase Adrianopolul. Răsboiul actual nu e decât încercarea de înfăptuire a aceluiaș ideal, pe care Bulgarii îl urmăresc cu cea mai mare stăruință. El trebuia să se întâmple, în mod logic, din anul când Bulgarii, anexând Rumelia și proclamând independența, au proclamat pe Principele lor *Țar al Bulgarilor*. Prin consecințele sale, luarea acestui titlu, trebuia să fie cel mai mare eveniment al istorii lor contimporane.

Luarea acestui titlu de *Țar*, pe care îl purtaseră odinioară Țarii bulgari, însemnează, că se repune în vieața Bulgarilor de azi reluarea vechilor ideale naționale. Precum știți, cuvântul *Țar* e un cuvânt slavonesc, derivat din latinescul *Caesar*, care a fost primit de omenire cu înțelesul de Impărat în aminterea lui Cesar, adoptându-se acest titlu se tinde a se înlocui Impăratul de azi: Sultanul, care la rândul lui înlocuise pe Impărații bizantini, succesorii lui Constantin cel mare, fundatorul Constantinopolei sau Romei nouă,—și se caută a se reconstitui imperiul lui Constantin cel Mare pe seama Țarului Bulgarilor Și mai înainte de a se izbi de linia de rezistență dela Ceatalgea, d-voastră ați auzit, de sigur, de proiectele Bulgarilor de a adoptà pentru Țarul lor, un nou nume, Simeon, pentru ca, intrând în Constantinopole, ca un al doilea Simeon, să înfigă crucea de aur pe catedrala Sft. Sofii, în locul semilunei turcești. Nu este de prisos, de asemenea, de a insistà asupra faptului că Bulgarii și-au ales ca loc de încoronare a Țarului lor: Târnova, vechea capitală a celui de al doilea Imperiu bulgar, și că toată ceremonia s'a săvârșit *pe ruinele palatului vechilor Țari bulgari*, afirmându-se, astfel, mândria și nevoia de a *pune în legătură evenimentele de azi, cu cele din trecut.*

Domnilor, nu e o scădere pentru noi, în a spune că visul acesta urmărit de Bulgari este grandios de frumos, şi când este aşa de frumos nu ne miră deloc toate sforţările pe cari ei le fac, şi toate pierderile pe cari ei le suferă, pentru că aceste sacrificii, se fac pentru realizarea unui ideal naţional urmărit de sute de ani—şi sprijinit pe trecutul naţional.

Domnilor, să avem sinceritatea să mărturisim, că din acest punct de vedere al culturii trecutului, sântem—cu toate exemplele venite de Sus—cu mult mai slabi. Grija pentru monumentele noastre istorice, în care se traduce trecutul nostru, nu există până mai acum câţiva ani, cea mai mare parte din monumentele noastre istorice, zăceau în cea mai completă mizerie şi erau sau transformate sau dărâmate.

Palatul lui Ştefan cel Mare dela Hârlău, făcut din blocuri de pieatră, se păstrà până încă acum câteva decenii în toată măreţia lui. Ei bine, Primăria de acolo a permis dărâmarea treptată a lui, piatra vânzându-se la licitaţie; a fost cumpărată de evrei pentru a-şi face casele lor. Acelaş lucru s'a întâmplat la Târgovişte; palatul unde a şezut un Mihai Viteazul, un Matei Basarab, un Brâncoveanu, a fost risipit încetul cu încetul, iar prin încăperile lui, care încă se mai păstrează, s'au făcut locuinţe de porci sau grajduri. La Potlogi, palatul lui Brâncoveanu, s'au dărâmat 200 de metri din zidurile înconjurătoare, acum cinci ani; acum doi ani am surprins dărâmându-se ziduri interioare, cu toată intervenţia Comisiei Monumentelor Istorice; dărâmarea se făceà pentru meschinul folos de a câştigà o cărămidă arendaşul, iar alta dărâmătorul. Ei bine, lucrul acesta, denotă o completă dezinteresare a cetăţeanului Român, pentru monumentele sale istorice şi pentru trecutul său, ceeace este foarte îngrijitor dacă va continua. Este destul a vă spune, că în plin Bucureşti, unde avem un frumos trecut istoric, legat de clădirile de pe dealul Mitropoliei, ridicată ca şi palatul mitropolitan de Constantin Şerban Cârnul, urmaşul lui Matei Basarab, acest singur monument istoric ce mai avem

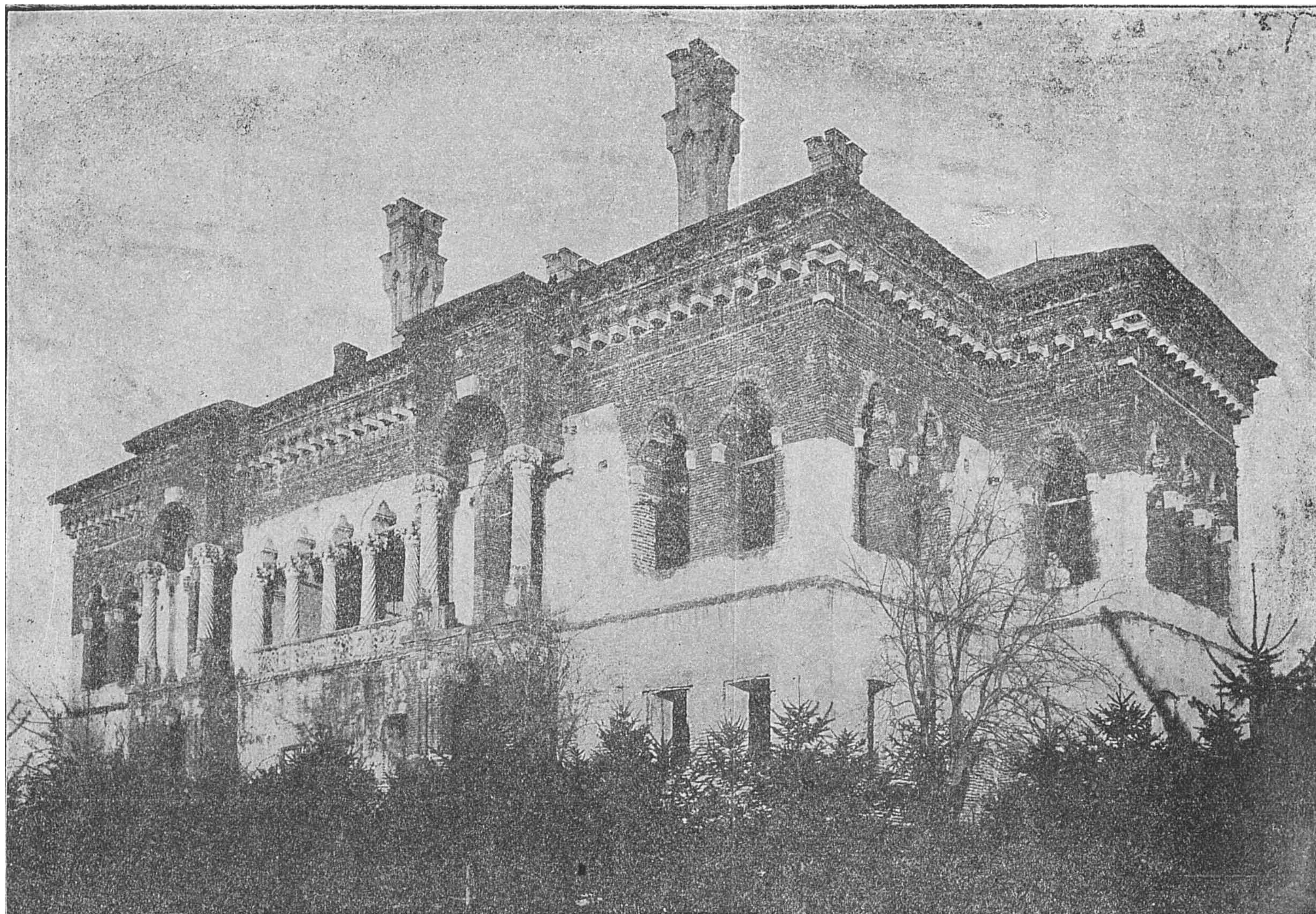

Fig. 3. — Palatul Mogoşoaia. Vedere dinspre heleşteu.

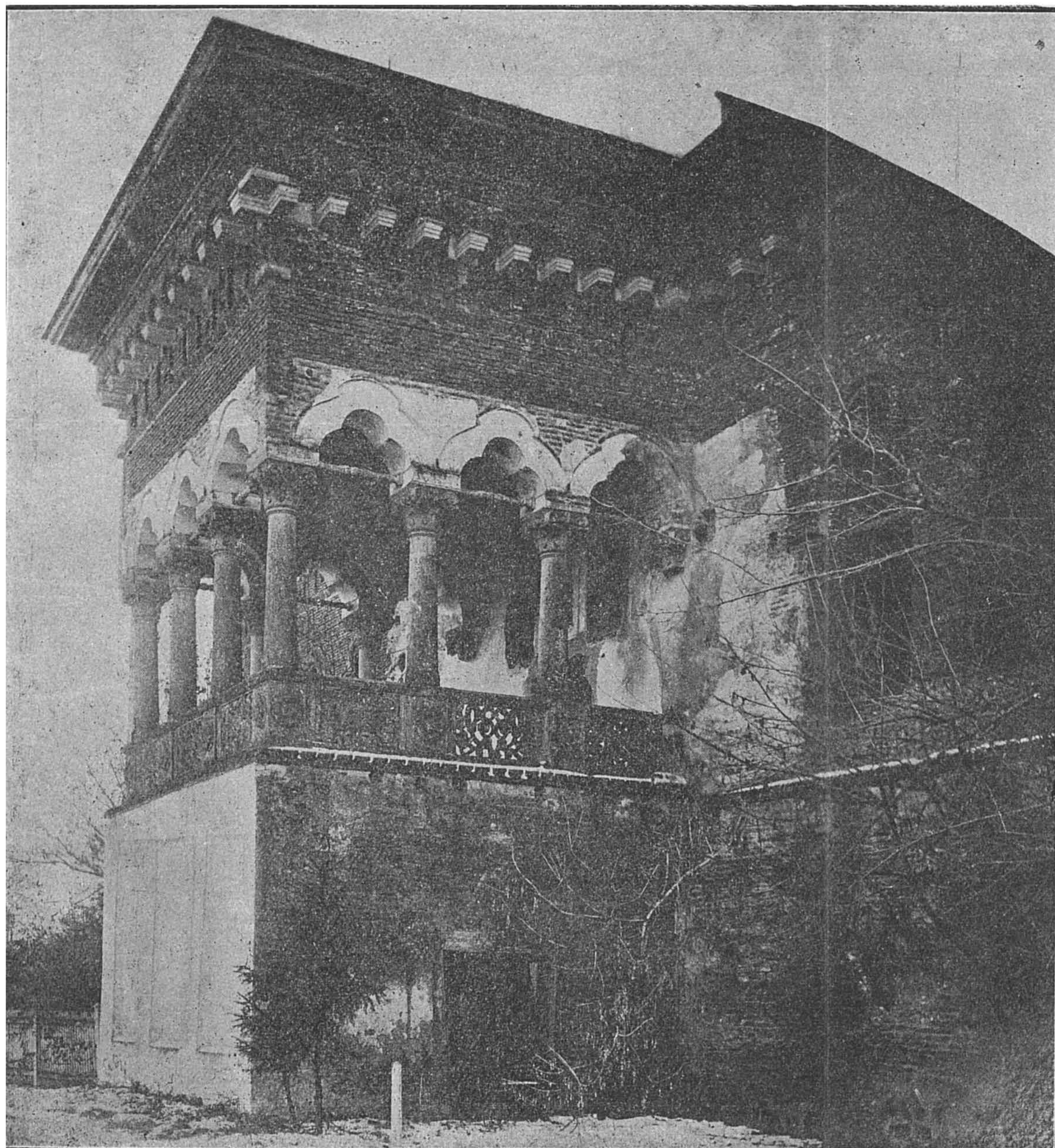

Fig. 4. — Palatul Mogoşoaia. Vederea foişorului dinspre curte.

în Bucureşti, de care se leagă atâtea amintiri ale trecutului nostru, a fost vorba să fie dărâmat şi transformat, după planurile făcute de un d arhitect. Din fericire, opinia publică, azi mai luminată, nu va permite comiterea unui asemenea sacrilegiu; în orice caz, însă, chestiunea a fost discutată, există planurile, o machetă a acestor proiecte e expusă în incinta Adunării Deputaţilor, dar o înlăturare a acestui proiect de sacrilegiu, nu a fost încă întreprinsă.

Cu asemenea sentimente, asupra monumentelor noastre, veţi înţelege bine în ce stare se află şi palatele de care vă voi vorbi. Trecând, aşa dar, la palatele noastre, cel mai vechiu e acel dela Curtea de Argeş, unde ştiţi că a fost prima capitală a Ţării, care palat este zidit de Radul Vodă, tatăl lui Mircea cel Bătrân. Se păstrează într'un hal făr de hal N'a rămas în picioare decât o frumoasă biserică,—Biserica Domnească de azi—care odinioară servia de paraclis palatului, şi care s'a păstrat numai graţie faptului, că poporul nostru este oarecum religios. Dar din zidurile palatului n'a rămas decât un zid înconjurător, cu o poartă şi cu două turnuri care o flancau; în colo nimic. Dela Curtea de Argeş, capitala Ţării a fost mutată, de Mircea cel Bătrân, pe la începutul veacului al XV-lea la Târgovişte, unde s'a clădit un palat domnesc, care azi nu mai există. Actualele ruine de palat domnesc au fost ridicate de Petru Cercel, fratele lui Mihai Viteazul, cu o biserică alături, ce servia de paraclis, şi un turn de observaţie pentru cetatea Târgovişte, vestitul turn Chindia. Dela Mircea Ciobanul, prin mijlocul veacului al XV-lea. Domnii obişnuiau să rezideze şi în Bucureşti, în palatul domnesc, ridicat de acest Domn, lângă Biserica Curtea Vechie, ce servia de paraclis palatului. Din întreaga curte a rămas numai paraclisul, biserica care sub tencuelile adăogate posterior, păstrează toată vechia înfăţişare. Către finele veacului al XVIII-lea, Ipsilante îşi ridicase un nou palat, pe locul Arsenalului de azi, care arzând s'a păstrat ca ruină, multă vreme, sub denumirea de Curtea Arsă; Bibescu Vodă locuia în pala-

tul rămas de pe urma strămoşului său Constantin Brâncoveanu, din piaţa Bibescu-Vodă, la poalele dealului Mitropoliei, din care nu a mai rămas nimic. Cuza, ca şi Regele Carol, locuia în actualul Palat Regal, foastele case ale lui Dinicu Golescu.

In Moldova, la Suceava n'am fost; dar la Iaşi palatul se ridică pe capul de deal pe care se ridică astăzi Palatul Administrativ; ridicat de Ştefan cel Mare, el nu mai păstrează nimic din clădirile ce-l formau, afară de biserica ce-i servia de paraclis· Sf. Niculae. Din celelalte palate, Hârlăul, ridicat tot de Ştefan cel Mare, nu mai păstrează decât urmele pivniţelor, ale unei clădiri de baie, şi ale unei splendide biserici-paraclis, ce se păstrează în toată splendoarea vechimii sale.

Dar toate aceste ruine sânt lucruri foarte interesante pentru un arheolog, d-voastră nu v'ar putea da ideea cum se prezentă o locuinţă domnească, de aceea, sânt nevoit să-mi rezum conferinţa numai la palatele lui Constantin Brăncoveanul, cari în felul cum se păstrează, vă va da o bună idee de cum se prezentau palatele domneşti în vechime. Trebuie însă să vă spun, că palatele toate acestea vechi, de care v'am vorbit, oglindesc spiritul timpului veacurilor al XIV-lea—XVII-lea, care după cum ştiţi sunt, constituiesc o epocă feodală—militară; pe când palatele lui Brâncoveanu, sunt clădiri făcute pentru un confort modern, palate care se resimt de vieaţa modernă. Vom vedea, la sfârşit, când vom vorbì despre palatul din Brâncoveni, pe care Brâncoveanu îl moştenise dela Matei Basarab, strămoşul său, cum se prezintă o curte feodală, dar la început vom vorbì numai despre curţile lui Brâncoveanu, şi după ce vom vedea cum se prezentau ele, vă voi face să vedeţi şi cum era o curte feodală din epocile anterioare.

Epoca lui Constantin Brâncoveanu, fu o epocă de înflorire în toate manifestările vieţii sociale. Pregătită de mâna de fier a energicului Şerban Cantacuzino, predecesorul său, sub vocea tunătoare a căruia se încovoiau toate partidele de boeri, ce sfâşiau ţara, prin certele lor, dela moartea lui Matei Basarab, ea asigură prin tactul abilitatea şi

Fig. 5. — Paraclisul Palatului Mogoşoaia.

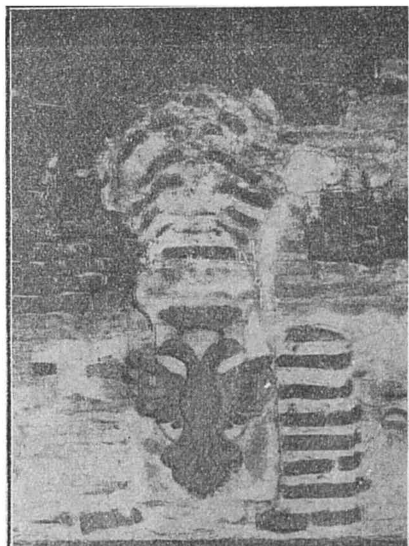

Fig. 6 — Console din Palatul Mogoşoaia.
(Stema cantacuzinească).

diplomaţia mlădiosului Domn Constantin Brâncoveanu, desvoltarea unei aşa vieţi sociale, cum rareori se mai văzuse în Ţara Românească. Această vieaţă nouă, pregătitoare a statului şi societăţii moderne, nu se mai poate desfăşura în camerile învechite şi incomode ale vechilor case domneşti din Târgovişte sau Bucureşti, cu toate reparaţiile şi transformările ce se fac. Voevodul şi curtenii se simt înăbuşiţi sub bolţile cămăruţelor mici, de abia luminate de ferestrele prin care trece puţină lumină peste înaltele ziduri, cu turnuri de pază, ce înconjoară vechile curţi domneşti. Este şi la noi vremea, când se aruncă haina feodală a timpurilor de până acum, pentru a se îmbrăcà haina timpurilor moderne. Se simte nevoie de camere mari, spaţioase, în care ochiul să se delecteze la frumuseţea ştucurilor albe ce îmbracă pereţii saloanelor, se simte nevoie de pridvoare largi, de pe înălţimile cărora să se admire perspectivele asupra curţilor mari, îmbrăcate în frumuseţea grădinilor, sau asupra luciului apelor heleşteelor, ce se întind la picioarele lor. Se simte nevoie de aier şi de lumină. Totul aşa dar, arată o vieaţă nouă; chiar cuvântul de *Casă domnească*, cum se numiau până atunci locuinţele voievozilor, se schimbă acum în acel de *Palat*, cum îşi numea însuş Brâncoveanu splendida locuinţă ce şi-o ridicase la Mogoşoaia. Pentru aceste nevoi ale curţii, de a petrece şi de a se recrea, pentru nevoia de a se lăsà la o parte din greoaia etichetă a curţii s'au ridicat curţile, ce formează obiectul întreţinerii de azi. Cea mai vechie curte brâncovenească e cea din Brâncoveni, jud. Romanaţi, locul de origină al strămoşilor lui Constantin Vodă Brâncoveanu. Acì îşi ridicase Matei Vodă Brâncoveanu curtea sa, în 1634. Brâncoveanu, o înnoì şi o repară pentru a o da celui de al treilea al său fiu: Răducanu. In 1691, Octombrie 27; Brâncoveanu, zidì *casele domneşti* din Potlogi, Dâmboviţa, cu ridicarea acestor case se face cel mai însmenat pas în desvoltarea arhitecturii noastre. Ele fură ridicate pentru fiul său cel mai mare, Constantin Vodă. In 1702, Septembrie 20, Brâncoveanu termină palatul dela Mogoşoaia, pen-

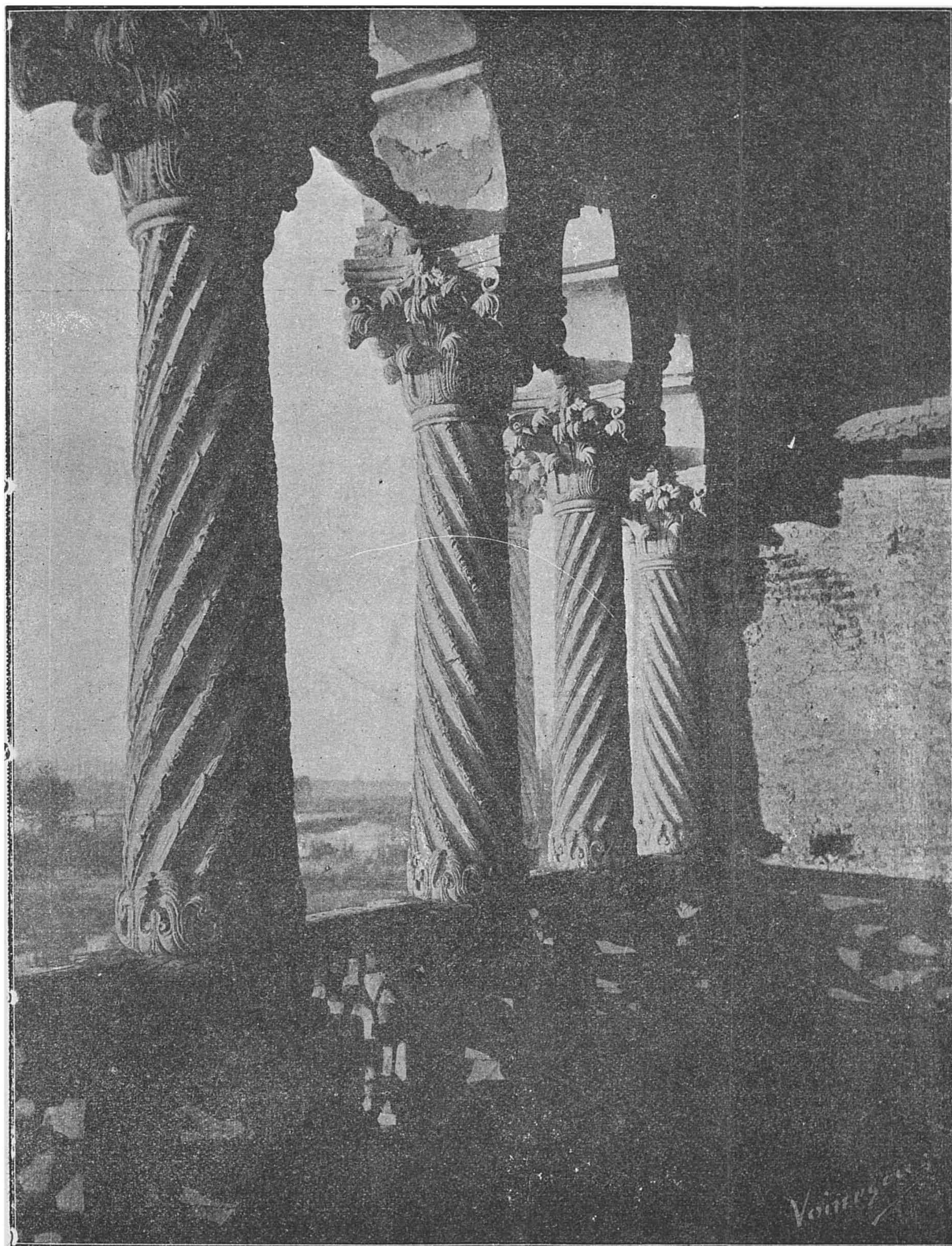

Fig. 7. — Palatul Mogoşoaia. Colonada dinspre heleşteu.

tru fiul său de al doilea Ştefan. Celui mai mic fiu Matei îi ridică o nouă curte la Doiceşti, Dâmbovița, în 1706. Dar pe lângă aceste curți mari, ridicate după moda timpului, pentru petrecerile voievodului şi curţii, şi pentru conace de drumuri, în care să se poată odihnì Voievodul în lungile sale drumuri prin ţară, mai erau şi altele mai mici pentru exploatarea proprietăţilor sale şi chiar pentru petreceri. Aşa Obileşti-Ilfov, cu o frumoasă casă pe insula unei bălţi; Scăneii-Prahova, pentru viile de acolc; cum şi cele de pe valea Schieilor, lângă Mizil; Mătăsărul (Dâmboviţa); Tătăranii (Prahova); conacul din dealul Piteştilor; din Caracal, etc.

Dar mai este încă o nevoie, ce îndeamnă pe Brâncoveanu la ridicarea de curţi, în afară de acelea ale Capitalei; este nevoia de a-şi găsì peste hotare aziluri, în cazuri când turburările din ţară, sau evenimentele externe, l-ar silì să apuce poteca pribegiei, în ţări străine; de aceea el îşi ridică peste munţi curţile din Braşov, şi Mahalaua Schieilor, iar în Făgăraş curtea din Sâmbăta de Jos. Şi la San-Stefano, lângă Constantinopole, Brâncoveanu îsi avea o vilă destul de luxoasă, pentru a fi cumpărată, după moartea lui, pentru ambasada franceză.

Cercetându-le în ordine cronologică, dinspre cea mai nouă către cea mai vechie, trebuie să vorbim mai întâi de Curtea din *Doiceşti,* pe care Brâncoveanul şi-o întocmi în apropierea scaunului domnesc din Târgovişte spre a-i servì ca locaş de petrecere în această veche Capitală a sa, după cum ridicase şi Curtea din Mogoşoaia lângă scaunul domnesc din Bucureşti. Ridicată pe moşia cu acelaş nume, ce fusese cumpărată dela un boier Bălăceanu, prin 1702, ea aveà să serve lui Brâncoveanu ca locaş de petrecere, toamna la culesul viilor, la poalele cărora era aşezată. Nu se mai păstrează din ea decât zidurile înconjurătoare (fig. 1,2) cu ruinele pivniţelor şi biserica-paraclis, în care se văd zugrăviţi toţi membrii familiei brâncoveneşti, dela strămoşii Brâncoveanului până la micul său fiu Mateiaş, pe numele căruia fusese ridicată.

Mogoşoaia ridicată în preajma celei de a doua a sale Capitale, în satul cu acelaş nume, la vreo 15

Fig. 8. — Vedere generală a Curţii din Potlogi cu zidurile înconjurătoare, cu intrarea, cu Palatul şi Paraclisul.

Fig. 9. — Pisania Palatului Potlogii.

Fig. 10.—Palatul din Potlogi. Consolă cu cifra Brâncoveanului.

Fig. 11.—Palatul din Potlogi. Consolă cu buzdugan trecut printr'o coroană.

kilometri la nord-est de Bucureşti, fu terminat în 1702, Septembrie 20, pentru al doilea fiu al său, Ştefan Brâncoveanu. Priveliştea heleşteului pe care ea fu aşezată, de o frumuseţe de nedescris, a determinat pe Brâncoveanu să ridice această curte de petrecere, pe ţărmurile bălţii Mogoşoaia, ce dă în Colentina (fig. 3,4). Căci într'un timp când petrecirile şi viligiaturile prin munţi, sau străinătate, erau necunoscute la noi, petrecerile societăţii noastre de sus, se desfăşurau pe marginile acestor pitoreşti locuri, de care Bucureştiul este înconjurat, unde ea îşi ridicase case de plăcere, *maisons de plaisance,* cum le numiau călătorii timpului,—din acest frumos obicei de petrecere al timpurilor vechi nu au mai rămas astăzi, decât acela al claselor de jos, cu începere din ziua paştilor şi până toamna, târziu, la culesul vilor.

Aceeaş nevoie de petrecere, care făcea ca societatea timpului lui Bibescu Vodă, să petreacă la Băneasa, Herăstrău, Floreasca, Colentina; sau la Pantelimonul şi Paşcanii, unde Grig. şi Alex. Ghica îşi aveau palatele lor, aceeaş nevoie, îl determină şi pe Brâncoveanu să cumpere moşia Mogoşoaia-Chitila şi să ridice pe ea palatul ce ne uimeşte azi, şi care împreună cu cel dela Potlogi, pe care îl vom vedeà, constituie unul din cele mai interesante monumente ale trecutului nostru. Cumpărând moşia cu nişte case vechi. în 1860, el locuì mai întâi în acele case pe care el le repară, şi lângă care ridică şi o biserică-paraclis—în 1688 (fig. 5); în aceste case el petrecù de multe ori în drumul său dela Târgovişte la Bucureşti, cu deosebire la Sf. Gheorghe, hramul Bisericii Mogoşoaia; de abia după ce se încheie pacea dela Carlovitz, între Turci şi Nemţi, şi Brâncoveanu se simţi liber de grija răsboiului, de abia după 1700, când primise dela Turci insignele domniei pe vieaţă, iar dela Nemţi titlul de Principe al sacrului imperiu roman, şi când influenţa sa politică se întindea şi în Moldova, prin ginerile său Constantin Duca, el dărâmă acele vechi case şi ridică palatul actual, pe pisania de marmură a căruia, el punea să se scrie: *Acest palat din temelie, este zidit şi înfrumuseţat de prea lumi-*

Fig. 12. — Palatul din Potlogi, Ştucaturi d'asupra uşii de recepţie a Palatului.

natul, înălțatul Domn Constantin Basarab-Voevod, dăruit și dat la al domnelui fiu, lui Ștefan Brâncoveanul, moștenire ohabnică; săvârșind acest frumos locaș la anul dela Hristos 1702, Luna Septembrie 20.

Dar ridicarea palatului acesta, nu putea să nu excite ura și gelozia vrăjmașilor lui Brâncoveanu, cari, intrigară la *Poartă* ca el să fie chemat pentru mazilie în 1703—Brâncoveanu însă ieșì triumfător din această intrigă, și în loc de a fi detronat, fù bine primit de Sultan la Adrianopole.

La întoarcere, pentru a eternizà aceste zile de grijă și de frică, el puse de pictă pe bolțile și pereții uneia din camerile palatului său dela Mogoșoaia, scene din timpul primirii sale la Adrianopole de către Sultan. Până în 1714, anul mazilirii și decapitării sale la Constantinopole, Brâncoveanu locuì de multe ori, cu toată boierimea și curtea, în acest palat. După omorîrea sa, mobilele fură sechestrate iar palatul fu arendat unui hangiu, pentru a-l specula ca han. In această calitate minunata clădire găzduì câteva ore pe trimisul ducelui de Holstein și pe Lamothraye, un arheolog și călător, atras în serviciul lui Carol al XII-lea, Regele Suediei, de răsunătoarele fapte de arme ale acestui Rege, care, după înfrângerea dela Pultava, se gătea să treacă prin țara noastră în statele sale.

Lamothraye, în memoriile sale, nu știe cum să admire mai mult poziția și măreția edificiului ce avea să-l găzduiască, pe care îl găsì zidit *europenește,* adică nu după moda orientală, cum fusese el obișnuit a vedea zidite casele princiare. In timpul răsboiului din 1769—1774 dintre Ruși și Turci, palatul fu distrus în întregime de Turci, nerămânând în picioare decât părțile albe, ce se văd în ilustrația fotografică. Și răsmirița lui Tudor Vladimirescu din 1821, pornită contra boierilor, aduse stricăciuni palatului, căruia i se arse biblioteca. Vodă Bibescu ca și fiul său Niculae încercă fără succes să-l restaureze. Dela ei rămaseră restaurarea vizibilă în părțile roșii din ilustrația fotografică.

Palatul se ridică pe marginea heleșteului, în mij-

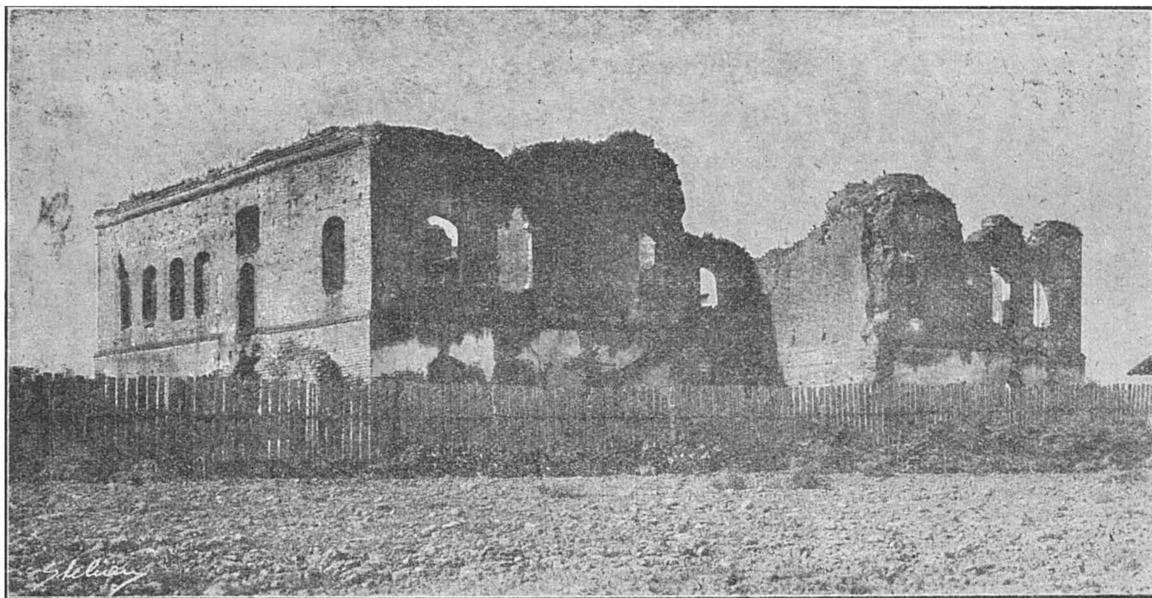

Fig. 13. — Palatul din Potlogi. Vedere dinspre heleşteu, cu ruina colonadei dispărute la mijloc.

locul unei curți, închise de ziduri, și prin care se putea intra printr'o poartă boltită, flancată de camerile corpului de gardă. Palatul avea două rânduri sau caturi, suprapuse: un etaj și un parter, formând un dreptunghiu de vreo 32 metri lungime pe 24 lățime. Parterul își grupà camerile în jurul pivnițelor, cari sunt boltite cu cupole, și în cari se păstrează vinurile necesare ospețelor. Familia domnească locuiește în etajul de sus, la care comunicarea se face din curte prin mijlocirea unei mari scări, spre fațada dinspre lac, care are o minunată galerie cu colonadă (fig. 7, 14). Dispoziția etajului e foarte regulată: Un antreu ce duce la un foișor în față *A.*, și la colonada dinspre lac *D.*, boltit în mod diferit. In stânga sa se află 3 camere ale domnului: M. N. O.; în dreapta două camere ale doamnei L. K. Eșirea spre scară X se face prin anticamerele C. T. U. E. Latrina e în *P.* lângă camera O.

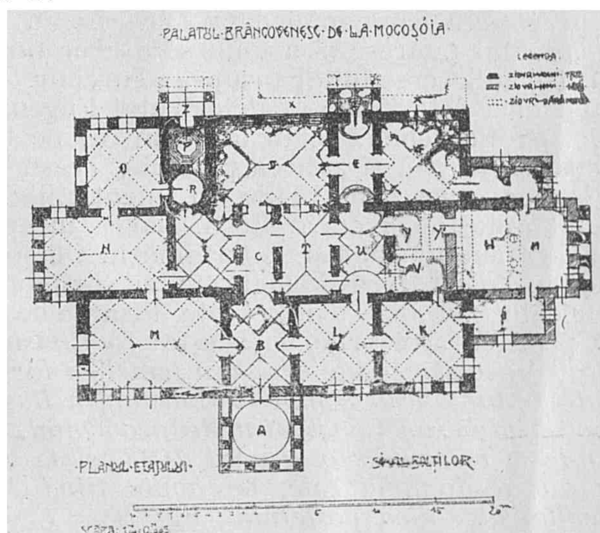

Fig. 14. — Planul etajului.

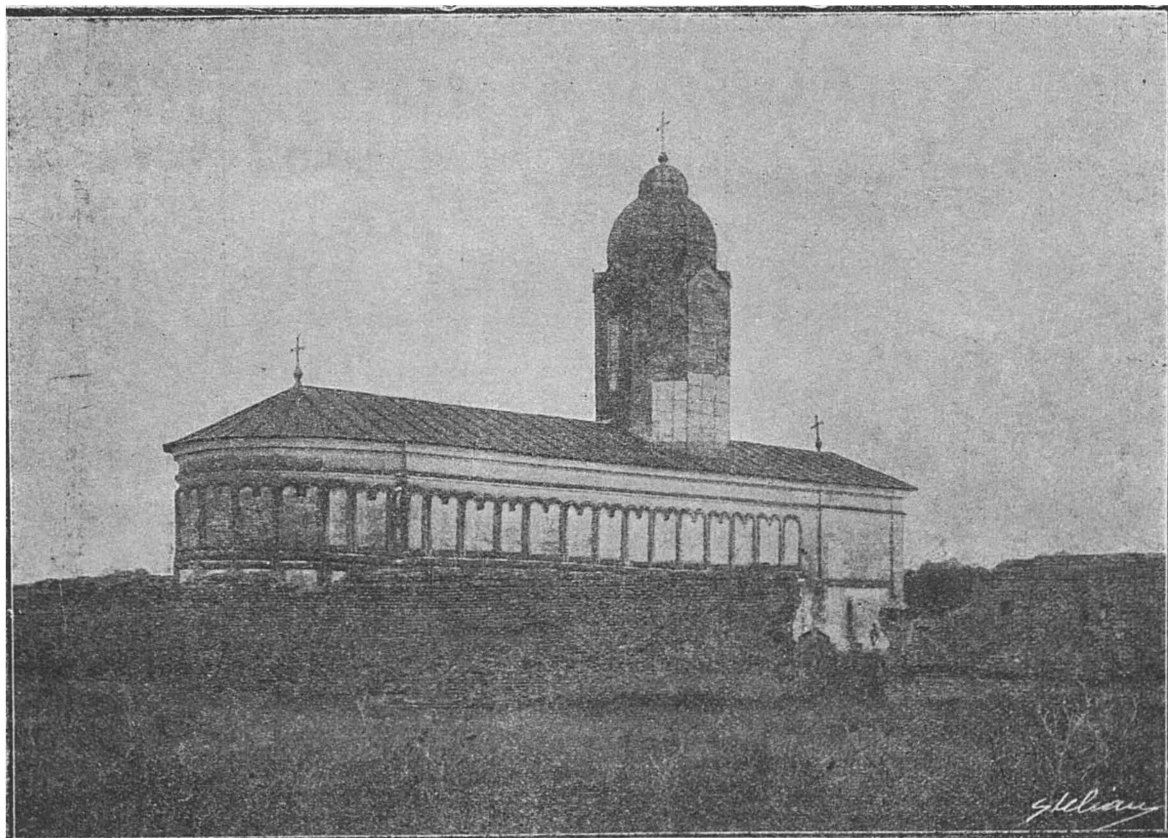
Pereții erau zugrăviți și decorați cu stucuri din care azi nu se mai păstrează nimic. In loc de tavane, în camere erau bolți ale căror capete erau susținute de console de piatră, sculptate fie cu

armele țării, fie cu cifra lui Brâncoveanu. (Fig. 6). Deşì acest palat în exterior a suferit transformările lui Bibescu, totuş părțile transformate se pot reconstituì după palatul din Potlogi.

Potlogii este o curte şi de plăcere *şi* de exploatare a moşiei, şi de găzduire a Voievodului în cursul călătoriilor ce el le făceà în Țară. (Fig. 8).

Aşezată la răspântia drumului Bucureşti-Târgovişte, cu acela al drumului spre Craiova; în județul Dâmbovița, pe moşia cu acelaş nume, ea fù ridicată în 1698, pe seama celui mai mare din fiii lui Brâncoveanul, care-i purta numele şi avea să-i poarte şi coroana, Constantin Vodă. Ca şi la Mogoşoaia, însă, Brâncoveanul locuì, mai întâi, acì, în nişte case modeste, pe care le avea încă de când era boier, şi lângă care ridicase o biserică-paraclis încă din 1688, pe când era numai mare spătar. In acele case, care azi nu mai există, primì Brâncoveanul vizita unui patriarh de Constantinopole şi făcù pregătirea campaniei dela Zărneşti, în tovărăşia hanului tătăresc şi a unui serascher turcesc. După isbânda creştinilor asupra Turcilor, însă, prin victoria dela Zenta, a Principelui Eugeniu de Savcia, Brâncoveanu, acum mai liniştit, pe lângă alte clădiri, începù şi zidirea palatului acesta nou, dela Potlogi, care aveà să fie, în intențiunile sale, leagănul dinastiei brâncoveneşti. Lucru începù în primăvara anului 1698 şi se termină în Octombrie acelaş an, când fură inaugurate cu prilejul Sf. Dimitrie, hramul bisericii de acolo. Pisania de marmură pusă cu acel prilej glăsueşte: *Io Constantin Basarab Voevod: Aceste case din temeliea lor sunt înălțate de luminatul Domn Io Constantin Basarab Voevod, fiului său Constantin Brâncoveanul, începându-le şi sfârşindu-le la anul 1698, şi la al zecelea an al domniei sale, ispravnic fiind Mihai Corbeanul al doilea postelnic.* (Fig. 9).

După grozava moarte a lui Brâncoveanu din 1714, Turcii au supus palatul unei prade cumplite; distrugându-l şi în timpul răsboiului din 1769—1774; arendaşii moşiei continuară şi ei opera de distrugere, în 1907 dărâmând peste 200 metri din

Fjg. 15. Palatul din Brâncoveni. Ruinele curţii cu Paraclisul.

zidurile înconjurătoare; iar acum doi ani, chiar ziduri interioare. Iar în zidurile unde a stat acela care s'a sacrificat pentru legea şi neamul nostru, porcii şi-au găsit cel mai potrivit locaş de odihnă!

Dispoziţia acestei curţi este exactă aceeaş a celei din Mogoşoaia, numai că fiind mai vechie, este mai disimetrică în orânduirea camerelor, faţă de axul clădirii. Se intră printre aceeaş poartă mare flancată de cele două camere ale corpului de gardă. Ca şi la Mogoşoaia, camerele slujitorilor, remizele, se alăturau de zidurile înconjurătoare. Iar cuinia, terminându-se printr'un imens coş, pentru a absorbi fumul ce se degajează din cuptorul ce arde lemne lungi, cum vin dela pădure, se ridică foarte departe de palat, tocmai lângă intrarea Curţii.

Palatul se răsfaţă în mijlocul grădinilor ce se întind până în râpa unui heleşteu, ca şi la Mogoşoaia. Aveà două etaje (fig. 18, 17). In parter, ce-şi dispune camerele în jurul pivniţelor, ca şi la Mogoşoaia, locuia curtea, sus în etaj, familia domnească. Intrarea în locuinţa domnească se face printr'o scara exterioară, ce duce la foişorul din faţă A. azi dărâmat; de aci, printr'un antreu împărţit în mai multe compartimente, diferit boltite, se putea trece spre galeria cu colonadă dinspre lac E., ca şi la Mogoşoaia. In dreapta şi stânga acestei colonade erau două latrine L. L. pentru cele două apartamente: al doamnei în dreapta antreului, în camerile P. O. N; al domnului, în stânga antreului, în camerele G. H. I. M. Camera din centrul palatului Z. era chelarul unde se ţinea toată gospodăria casei. Doamna locuia în P, singura cameră ai cărei pereţi erau ornamentaţi cu stucuri, pe când celelalte camere ale acestui apartament erau foarte simple. Domnul locuia în camera diagonal opusă M. Camera de reuniune a palatului era G. Toate camerele erau boltite ,iar capetele bolţilor se sprijineau pe consolele de piatră, sculptale diferit, indicând insignele puterii domneşti, cifra lui Brâncoveanul (fig. 10, 11), etc. Pereţii ,în deosebire de Mogoşoaia, unde predomină mai mult picturile, erau acoperite cu ştuc, formând diferite motive florale, orientale, foarte fine. Numai în camera Dom-

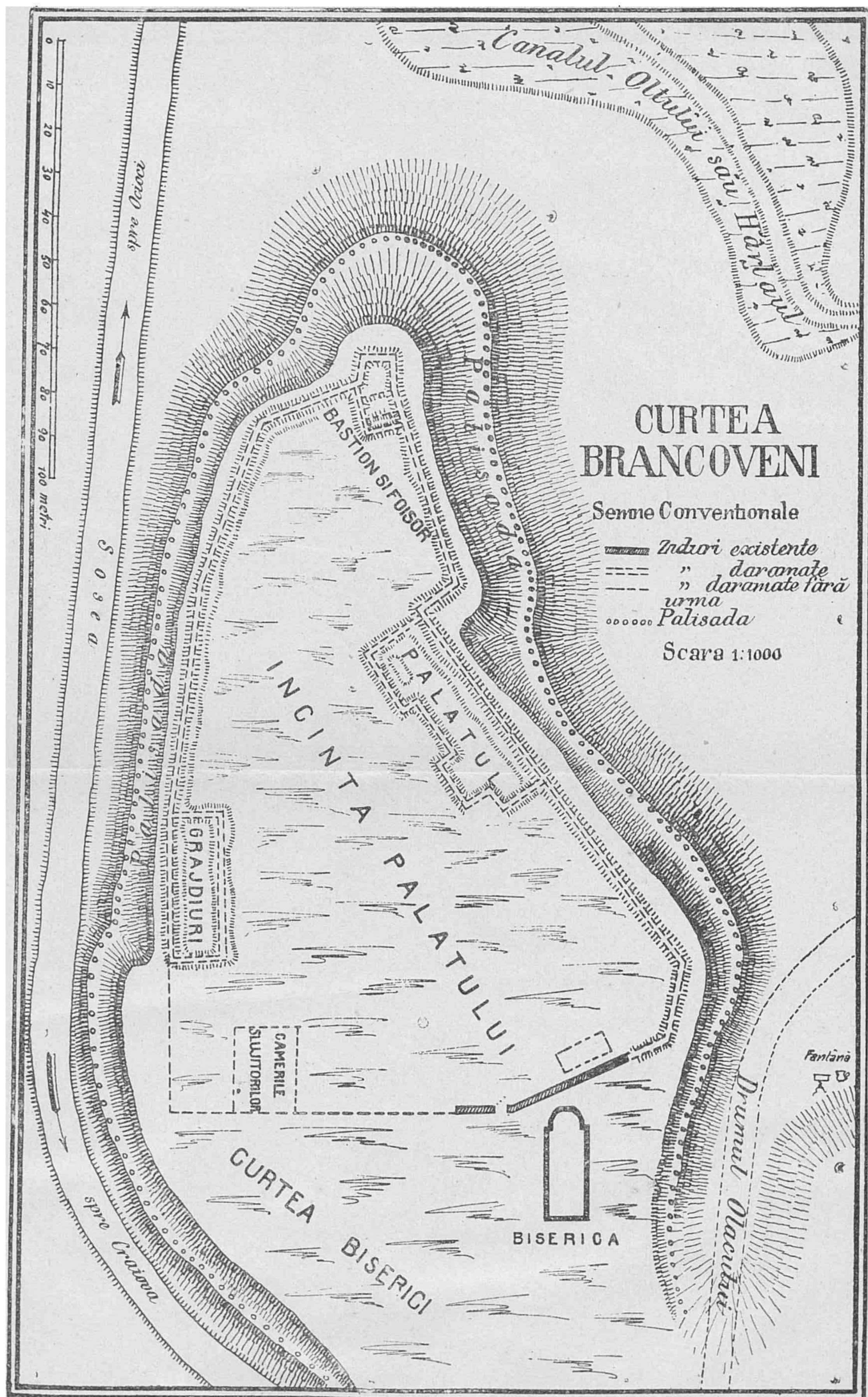

Fig. 16. — Planul ruinelor palatului din Brâncoveni.

nului M. se află un mic portret în care se aflau zugrăviţi Constantin Brâncoveanu, Doamna Maria şi cu băeţândrul Constantin, fiul lor, pentru care se ridicase acest palat. (Fig. 12).

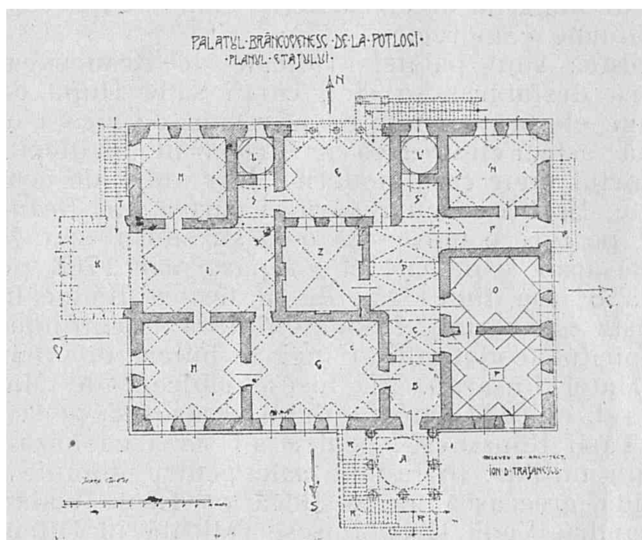

Fig. 17. Planul etajului.

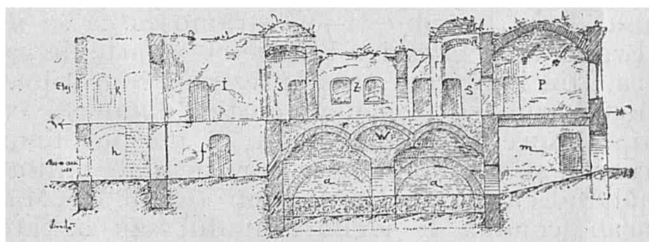

Fig 18. Palatul Potlogi. Secţie longitudinală.

Intre etaj şi parter, deasupra cupolelor pivniţei se afla ascunzătoarea palatului, din care printr'un gang se puteà eşì printr'o uşă secretă afară din palat.

Pe din afară, pereţii erau albi, numai pe lângă ferestre, uşi, şi la colţurile clădirii, erau ştucuri uşor colorate în albastru.

Din toate bogăţiile dela Potlogi nu au rămas, din pricina barbariei de care am vorbit, decât zidurile goale, pietrele colonadelor, tot aşa de frumoase ca şi la Mogoşoaia, fiind furate de oricine avea nevoie de material de construcţie, cum şi o parte din stucaturile camerelor.

Acestea sunt palatele ridicate de Brâncoveanu pentru desfătarea sa şi a curţii sale. După cum vedem, ele erau palate ce se resimt de vieaţa modernă; astăzi chiar dacă ar fi reparate, ar oferì tot confortul unor case moderne. Dar afară de aceste palate, Brâncoveanu repară şi curtea din *Brâncoveni*, pe care o moştenise dela strămoşul său, Matei Basarab, şi pe care el o repară prin 1708, pentru a o lăsa fiului său de al treilea Răducanul. Aceasta este o curte feodală-militară, resimţindu-se de spiritul feodal-militar încă în putere în vremea lui Matei Basarab. Ea fusese ridicată de Matei Basarab în 1634, imediat după urcarea sa pe scaunul Tării Româneşti, pentru a-i servì ca bază de sprijin militar, în luptele sale pentru domnie cu partida grecească, ce susţinea pe Leon Vodă şi Alexandru Vodă Iliaş. Fusese ridicată în Oltenia, jud. Romanaţi, unde Matei Basarab avea toate simpatiile Oltenilor, cu sprijinul cărora fusese ridicat pe scaunul Ţării Româneşti—pe strămoşeasca sa moşie, Brâncoveni, la câţiva kilometri departe de gara Piatra. Din felul cum ea se prezintă, vom înţelege şi modul cum se prezintau curţile domneşti cele vechi,—despre care am vorbit la început numai în treacăt, şi care toate erau curţi feodale-militare.

Inălţând curtea din Brâncoveni (fig. 15, 16), Matei Basarab, condus de ideile timpului său o ridică în forma unui castel, organizând, pentru apărare, un bot de deal, lung de vreo 180 metri, prin care se sfârşeşte spre răsărit podişul satului Brâncoveni, în înălţime de vreo 30 metri deasupra câmpiei înconjurătoare. Silit de neregularităţile terenului, cât şi din motivul de a înmuiţì unghiurile eşinde, pentru o mai uşoară flancare a laturilor, Matei Basarab dete zidurilor înconjurătoare ale acestui castel, o formă foarte întortochiată, care

contrastează cu formele regulate şi liniile drepte, ce domnesc în epoca lui Brâncoveanul. Spre vârful botului de deal organiză un bastion. Un al doilea sistem de apărare, la 30 metri înaintea zidurilor, îl constituià un rând de *palisade* formate din butuci înfipţi în pământ, şi având capete ascuţite, în dosul lor, circula un *chemin de ronde,* al treilea sistem de apărare îl constituia o *mlaştină* formată de apa Oltului, ce fusese adus printr'un canal prin preajma dealului, şi care e numit în limbagiul local *hârlăul,* ce se revărsà iarăşi în Olt.

Palatul domnului nu se afla în mijlocul curţii, ci pe o latură; din el, ca şi din toate celelalte ziduri, n'au rămas decât urme, totul fiind distrus de lăcomia ţăranilor, cari cu aceiaş zel sălbatec distrug şi staţiunile romane din jud. Romanaţi.

In această curte de multe ori locuì Matei Basarab şi Brâncoveanùl, care o repară la anul 1708; şi chiar armatele de invazii, cari cătau a se sprijinì pe acest important punct şi strategic şi comod prin locuinţele ce le oferea curtea şi monastirea apropiată. Aşa principele de Baden, la începutul domniei lui Brâncoveanul, locuì cu detaşamentele sale câteva zile acì; după moartea lui Brâncoveanu, Brâncovenii fură ocupaţi de Dettine von Pivoda, ceeace aduse, mai apoi, ocupaţia întregei Oltenii de Nemţi, după pacea dela Passarovitz, 1718; în timpul răsboiului ruso-turc din 1769—1744, seraschierul Muhsun Oglu campà cu 2 corpuri de armată, tari de 50.000 de oameni, acì la Brâncoveni, pentru a oprì pe Ruşi să înainteze spre Craiova. Şi în timpul răsboiului din 1787, se dete lupte acì, care nimiciseră foarte mult frumuseţea castelului, care, în urma reparaţiilor lui Brâncoveanu, semăna mult cu palatele din Potlogi şi Mogoşoaia.

Acestea sunt, Domnilor, curţile domneşti brâncoveneşti; aţi văzut diferenţa între ele, şi între acelea ce fură ridicate în epoca feodală-militară. Toate aceste curţi ce le-aţi văzut sânt documente, mărturisiri palpabile ale trecutului nostru. Trecutul nostru, dar, nu e un cuvânt banal, o vorbă, de care se face caz la banchete sau conferinţe pentru a se smulge aplauzele auditorului; trecutul există, se

poate urmări bine în monumentele, bisericele, pietrele, crucile, ce le găsim pretutindeni, şi pe care trebuie să le cinstim, fiindcă vom cinstì astfel, neamul nostru, pe înaintaşii neamului nostru.

D-v., cari sânteţi preoţii—cuvântul nu trebuie să vă supere—ai idealurilor noastre naţionale, d-v. cari aveţi sarcina de apărare a onoarei şi demnităţii noastre naţionale, aveţi datoria să respectaţi şi să faceţi să se respecte şi de alţii trecutul nostru, aflat în monumentele noastre. Ca educatori ai soldaţilor, faceţi în excursiunile d-v. tactice, vizitele monumentelor, şi în mijlocul ruinelor lor, inspiraţi-le patriotismul, acel sentiment care nu constă în vorbe, şi nu se poate insuflà din vorbe. Prin zidurile acestea sparte flutură trecutul nostru istoric, trăiesc umbrele strămoşilor noştri; nimic nu-l poate evocà mai bine, ca aceste ruine. Numai respectând aceste monumente avem dreptul să ne întitulăm o ţară civilizată, şi putem dobândì avânturile sufleteşti, pentru îndeplinirea idealurilor noastre naţionale.

In Mânăstirea Dealului, unde e capul lui Mihai Viteazul, la Putna, unde e corpul lui Ştefan cel Mare, la Turda unde zace corpul lui Mihai Viteazul, în aceste monumente de care v'am vorbit, zace trecutul nostru,—onoraţi-le, şi atunci avântul patriotic, dragostea de Ţară, vor fi mai mult decât simple cuvinte.